

Kavod și Șekina – slava lui Dumnezeu spre luminarea creaturii*

pr. Ioan Chirilă

Străfundurile ființei umane au păstrat în ele însele dorința autentică a fiirii lor, dorința de a se înveșmânta în slava Creatorului. Această dorință este foarte clar exprimată de Moise pe Muntele Sinaiului (*Ieș. 33,18*): „arată-mi slava Ta...” deși, pe întreg parcursul peregrinării prin pustie, călătorise povățuit de slava lui Dumnezeu manifestată în stâlpul de foc și în norul luminos. Și Dumnezeu, cu multă purtare de grijă și iubire, îi trece prin față slava Sa.

Thierry Scherrer spunea că „Slava lui Dumnezeu, care în Vechiul Testament este atribuită doar Lui, în persoana lui Hristos, deci în Noul Testament, se comunică omului și creației. Acest fapt este exprimat explicit de către Iisus atunci când zice: Slava pe care Tu mi-ai dat, le-am dat-o lor (*In. 17,22*). Reiese, așadar, că tema slavei este fundamentală pentru om, pentru cei izbăviți de Dumnezeu. În lumina slavei Lui se realizează toate Tainele Bisericii, iar prin acestea viața noastră se înscrie în dinamismul acestui dar. Cu toate acestea constatăm că tema Slavei este puțin tratată și de aceea încercăm acum să subliniem importanța sa fundamentală în creștinism”¹.

Pentru a remarca importanța sa în creștinism ar fi nevoie de realizarea a două structuri analitice: una destinată identificării locurilor și a sensului conceptului în cadrul textului biblic și una destinată remarcării modului de interpretare și transpunere în viața practică a slavei în viața și opera Părinților. Acum ne vom opri puțin asupra primei structuri, pentru cea de-a doua spunem doar că o amplă dezbateră se găsește la Sfântul Grigorie Palama atunci când vorbește despre Sfânta lumină².

Din spațiul patristic, aș menționa totuși remarca Sfântului Isaac care spune că „doi ochi sufletești am dobândit, cum zic Părinții, cu unul vedem cele ascunse în firi, adică puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu și pronia Lui cu privire la noi; cu celălalt privim slava sfintei Lui firi, când binevoiește să ne introducă în tainele duhovnicești”³. Deci omul nu are doar în străfunduri acest dor după slava lui Dumnezeu, ci în parcursul creșterii sale duhovnicești mai dobândește un ajutor destinat vederii acesteia, ce dar minunat! Acestei afirmații patristice aș mai adăuga momentul culminant al revelației hristice dezvăluitoare a dumnezeirii Sale, momentul Tabor, pe care îl găsim minunat interpretat de Sfântul Maxim Mărturisitorul în *Ambigua*⁴.

* Studiu publicat în în *Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă*, vol 17 (2013-2014), Vasile Stanciu ed. (Cluj-Napoca: Renașterea, 2015), 19-26.

¹ T. SCHERRER, *La Gloire de Dieu dans l'œuvre de Saint Irénée*, apud G.M. PORRINO, *Le Poids et la Gloire. Gloire de Dieu, Gloire de l'homme*, Fribourg, 2014, p. 13.

² SF. GRIGORIE PALAMA, *Cuvânt pentru cei ce se liniștesc cu evlavie – Despre Sfânta Lumină*, în *Filocalia românească*, vol. 7, trad., introd. și note de Pr. Prof. D. Stăniloae, București, 1977, pp. 263-372.

³ *Cuv. 72*, ed. Teotochi, p. 281, apud *Filocalia românească*, vol. 7, p. 282.

⁴ SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Ambigua. Tâlcuiri ale unor locuri cu multe și adânci înțelegeri din sfintii Dionisie Areopagitul și Grigorie Teologul*, în *PSB 80*, trad., introd. și note de Pr. prof. D. Stăniloae, Ed. IBMBOR, București, 1983, pp. 125-127.

Kavad (כָּבֹד)/ kavod (כְּבוֹד) – a slăvi/slavă – sensurile biblice. Dicționarele biblice⁵ oferă o amplă dezvoltare termenului precizând totodată și conceptele înrudite. Ni se prezintă două categorii de accepțiuni: 1. o accepțiune nonteologică în care sunt prezentate ocurențele verbale ce indică o ființă grea, impunătoare, menită a fi onorată, dar și sensul adjectival și substantival de „impunătorul”, „onorabilul”; 2. accepțiunea teologică în care sunt adunate formele verbale atribuite Dumnezeuului lui Israel pentru a indica preamărirea Sa, dar și substantivul *kavod* (כְּבוֹד) care desemnează slava lui YHWH.

Conceptului *kavod* (כְּבוֹד) îi este asociată o suită de cuvinte care au menirea de a preciza sensul, modul de realizare/manifestare, amplitudinea și forma de revelare. Cum spuneam mai sus, substantivul *kavod* (כְּבוֹד) derivă de la rădăcina verbală *kavad* (כָּבַד). El apare în Biblia ebraică de 200 de ori având unele sensuri derivate cum ar fi: *kaved* (כָּבֵד), *koved* (כִּבְדָּה), *kevudah* (כְּבוּדָה), *kvedut* (כְּבֻדָּת). El poate avea semnificația de „bogăție”, „onoare”, „slavă”. Pentru a putea distinge sensul corect, este nevoie să analizăm pasajul biblic din perspectiva morfo-sintactică, să identificăm personajul principal al pericopei, cel căruia îi este atribuit, și să ne servim de grupul sinonimelor și antonimelor care contribuie la precizarea sensului.

Termeni asociați lui kavod:

a. oz (זֹר) – putere, forță, cinste⁶ – apare de 94 de ori în textul masoretic, de 44 de ori apare în Psalmi. Pe lângă cele două sensuri mai are unul, cel de refugiu, scăpare, aici fiind vorba despre ideea de izbăvire sau despre un posibil conținut mesianic. Cel mai adesea, termenul *oz* (זֹר) se referă la puterea regelui (*Ier.* 48,17; *Ps.* 110,2); forța unui oraș (*Is.* 26,1; *Ier.* 51,53; *Pr.* 18,19); a fortificațiilor (*Jud.* 9,51, *Am.* 3,11, *Pr.* 21,22); iar în *2Rg* 6,14 și *1 Par.* 13,8 se referă la modul în care dansa David în fața chivotului când acesta a fost adus în Sion. În sens metaforic, termenul *oz* (זֹר) poate indica puterea interioară (*Ps.* 138,3), dar, dincolo de toate acestea, el se referă la diversele forme de manifestare a puterii, a atotputerniciei lui Yahwe, în sensul apărării și salvării poporului. Alăturat termenului *kavod* (כְּבוֹד), el subliniază un aspect intrinsec al slavei, evidențiază aspectul sub care trebuie manifestată cinstirea slavei lui Dumnezeu. În *Ps.* 29 și în *Ps.* 96 se arată faptul că omul trebuie să aducă preamărire și cinste lui Dumnezeu, iar David ne spune în *Ps.* 63 că la Cortul Sfânt a văzut „puterea și slava Ta”. Multe locuri biblice îl numesc pe Dumnezeu „puterea mea”, adică întărirea mea, izbăvitorul meu (*Ieș.* 15,2; *Ps.* 28,7; 59,18; 118,14; *Is.* 12,2; *Ier.* 16,19). Imnele lui Ebed Yahwe conțin afirmații care asociază cele două concepte: am fost cinstit în ochii Lui și Elohei este tăria mea.

Asocierea celor două concepte subliniază aspectul de forță, de tărie, al manifestării slavei, acest aspect este determinant pentru manifestarea religioasă a iudeului, el se prosternează înaintea manifestării slavei⁷.

b. Oșer (עֹשֶׁר) – bogăție⁸, conceptul vine de la rădăcina verbală *așar* (עָשָׂר), exprimând ideea de abundență ce depășește aspectele normale. Referatul scripturistic prezintă în chip variat

⁵ E. JENNI, C. WESTERMANN, *Dizionario Teologico dell'Antico Testamento*, vol. I, Marietti, 1978-1982, col. 687-688; Placide DESEILLE, *Dictionnaire de Spiritualité*, t. VI, 2004, col. 421-436; M. WEINFELD, *Grande Lessico dell'Antico Testamento*, vol. IV, Brescia, Paideia, col. 186-204.

⁶ J.N. OSWALT, „Kabod”, în R. L. HARRIS, G. L. ARCHER, Jr. & B. K. WALTKE (Eds.), *Theological Wordbook of the Old Testament*, Moody Press, Chicago, p. 426.

⁷ G.M. PORRINO, *Le poids et la gloire*, p. 22.

⁸ M. SAEBO, „עֹשֶׁר”, *Grande Lessico dell'Antico Testamento*, vol. 6, 2006, col. 1117-1124.

chestiunea bogăției, ni se arată că bogăția face parte din viața omului și că are o valoare pozitivă atunci când este obținută pe căi oneste, ea este rodul muncii omului; ni se vorbește, însă, și despre maniera negativă de obținere a sa și de utilizare în scopuri negative. În multe locuri biblice ni se spune că numai Dumnezeu poate conduce pe sărac la bogăție (I Rg 2,7; I Par. 29,12) și că doar binecuvântarea Sa îmbogățește pe om (Pr. 10,22). Tot *Proverbele* ne arată că un nume bun este mai de preț decât toată bunătatea (Pr. 22,1). Episodul ospățului descris în *Est.* 1,4 ne arată că termenul *oșer* (עֹשֶׁר) este asociat lui *kavod* (כְּבוֹד), dar ni se descoperă și faptul că între *kavod* (כְּבוֹד) și *tiferet* (תִּפְאֶרֶת) există un raport de sinonimie. Asocierea lui *kavod* (כְּבוֹד) cu *oșer* (עֹשֶׁר) se găsește atunci când ni se vorbește despre regele David (I Par. 29,28), despre Solomon (I Rg. 3,12-13, II Par. 1,12), ori despre înțelepciune (Pr. 3,16, 8,18). Dar, și în aceste cazuri, bogăția și slava vin de la Dumnezeu (I Par. 29,12) și că cele două împreună aparțin în chip plener regelui mesianic. Pe de altă parte, în cazul unei încercări, fie sărac sau bogat, cinstit sau disprețuit, singurul bogat cu adevărat este cel care se teme de Dumnezeu (Sir. 10, 19-25), iar frica de Dumnezeu îl ocrotește pe cel evlavios mai mult decât acoperământul slavei (Sir. 40, 27; cf. Is. 4, 5-6)⁹. Legat strict de conceptul de *kavod* (כְּבוֹד), termenul *oșer* (עֹשֶׁר) exprimă maniera de manifestare a slavei: ca o revărsare abundentă.

Aceste pasaje biblice ne conduc la evidențierea a două noi concepte ce sunt asociate slavei, la cel de *panim* (פָּנִים) – față și la cel de *hochma* (חִכְמָה) – înțelepciune. Despre relația cu înțelepciunea aș precizat doar atât: când se spune despre cel înțelept că își găsește ocrotire la umbra înțelepciunii și că se întărește „în slava ei (a înțelepciunii)” (Sir. 36, 13), avem de-a face cu o atestare a conceptului rabinic de „*șekina*”, de „sălășluire”, „locuire” a lui Dumnezeu¹⁰.

c. Panim (פָּנִים) – **față**, în limba ebraică acest cuvânt este un *pluralia tantum*, deci apare doar în forma sa de plural. Este tradus în Septuaginta cu termenul *πρόσωπον* și se traduce cu *față* sau cu unele din derivatele sale. În textul masoretic apare de 400 de ori (40 dintre locuri se referă la lucruri, 200 dintre locuri se referă la om, iar 160 de locuri sunt cu referire la Yahwe). Pasajul scripturistic clasic pentru atribuirea conceptului lui Dumnezeu se găsește în *Ieș.* 33,18-20. Acest text arată convergența semnificativă care există între *kavod* (כְּבוֹד) și *panim* (פָּנִים) și a fost foarte mult abordat exegetic de către toți cercetătorii cărții *Ieșirea*. Conținutul teologic al pasajului este mai amplu. La solicitarea lui Moise, Domnul îi răspunde, spunându-i că va trece prin fața sa – *kol tovi* (כָּל־טוֹבִי) – toată bunătatea/frumusețea Lui” (expresie sinonimă cu cea din *Fac.* 1,31), că va proclama în fața sa numele Său – *vekarati bešem Yehwa* (וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה) (este același verb ca în referatul creării), dar fața Sa – *et panai* (אֶת־פָּנָי) - nu va putea să o vadă. Și îi arată spatele Său¹¹. Din acest text reiese faptul că cele două concepte sunt în fapt quasi-sinonime, rămâne doar să sesizăm care este relația lui *kavod* (כְּבוֹד) cu *hai* (חַי) – viu/viață.

În sectorialul asociativ pot fi așezate cuvintele *hai* (חַי) – viață, *ieșa* (יֵשַׁע)/ *ieșuah* (יֵשׁוּעָה) – mântuire/ Mântuitor, *anavah* (עֲנָוָה) – umilintă, *tehillah* (תְּהִלָּה) – rugăciune, *or* (אֹר) – lumină, expresii care ne conduc la faptul recunoașterii relației lor directe cu înțelepciunea prin aceea

⁹ Hans Urs VON BALTHASAR, *La Gloire et la Croix. Les Aspects Esthétiques de la Révélation*, III. Théologie, Aubier, 1974, p. 305.

¹⁰ *Ibidem*, p. 298.

¹¹ G.M. PORRINO, *Le poids et la gloire*, p. 24.

că sunt daruri ale lui Yahwe și roduri ale înțelepciunii.

d. Hai (חַיִּים) – **viață**, își are rădăcina în verbul *haia* (חָיָה), un verb foarte des întâlnit în textul masoretic, are 777 de ocurențe, și are înțelesul de „a fi,/ „a rămâne în viață” în opoziție cu verbul *a muri*. Există o construcție specifică: haiim (חַיִּים), întâlnită în special în *Facerea*, *Pilde* și *Psalmi*, apare de 148 de ori. Starea de metanoia – anavah (עֲנָוָה) are patru proprietăți: frica de Domnul, bogăția, slava și viața. În Ps. 16, 9.11 psalmistul ne arată, folosind trei vocabule: *inima mea*, *slava mea* și *trupul meu*, că Dumnezeu poartă de grijă întregii noastre vieți, că El nu leapădă, nu-l părăsește pe om nici în Șeol. Dumnezeu ne face cunoscută calea care ne duce la viață, la acel dar pe care El îl are în mână Sa dreaptă. Această idee o mai găsim și în *Pr.* 3,16: *haiim* (חַיִּים) – viața se află în mână Sa dreaptă. În *Ps.* 21,5-6, relația dintre slavă și viață apare într-un mod și mai evident, aici *kavod* (כְּבוֹד) este pus în paralel cu viața pe care el o cere de la Yahwe. Yahwe îi dă viață din belșug, iar acest belșug al vieții reprezintă în sine și ideea de viață veșnică, acest fapt fiind subliniat de cuvintele *orech iamiim olam veet* (אֲרָךְ יָמִים עוֹלָם וְעַד). Reiese, așadar, cu ușurință faptul că termenul *kavod* (כְּבוֹד) este asociat celui de *haiim* (חַיִּים) și că slava este asociată în chip deosebit vieții veșnice¹². Viața veșnică este, în fapt, o trăire în slava lui Dumnezeu. Psalmul sugerează chiar o anume formă de identitate a celor două. *Ps.* 21 ne mai oferă o perspectivă asociativă: *kavod* (כְּבוֹד) este asociată cu *ieșa* (יָשַׁע) – mântuire.

e. Ieșa (יָשַׁע)/ **Ieșuah** (יְשׁוּעָה) – **mântuire/ Mântuitor**¹³ – în Scriptură apare rădăcina ישע de 354 de ori, cele mai multe locuri se găsesc în *Psalmi* și în *Profeți*. Verbul are ca subiect exclusiv pe Yahwe, iar poporul este obiectul spre care vine mântuirea oferită de Dumnezeu. Substantivul *ieșuah* (יְשׁוּעָה) apare de 78 de ori, prima dată în binecuvântarea lui Iacob (*Fc.* 49,18), de două ori în *Ieș.* 14,13;15,2, cealaltă ocurențe aparținând Psalmilor și lucrărilor profetice. Locul din *Ps.* 21 ne arată că cele două concepte sunt în relație de dependență: slava lui Mesia davidic este mare, dar ea ni se prezintă ca fiind cuprinsă în mântuirea pe care Yahwe o oferă regelui. *Ps.* 62 și 85 ne arată că prin darul lui Dumnezeu slava Sa poate locui pe pământ, dar în acest caz ni se spune că mântuirea precede sălășluirea slavei între noi.

f. Anavah (עֲנָוָה) – **umilintă, modestie/ Tehilah** (תְּהִלָּה) - **rugăciune**¹⁴, cei doi termeni arată starea celui pregătit să primească slava. *Anavah* (עֲנָוָה) a suscitat multiple discuții cu privire la posibilitățile de traducere, eu prefer sensul „cu umilintă” și ca „rod al rugăciunii” , al dorinței și al cererii de a o primi.

g. Or (אֹר) – **lumină**¹⁵. În profetul Isaia conceptul *kavod* (כְּבוֹד) este asociat celui de *or* (אֹר) pentru a exprima ideea de luminozitate, de strălucire (*Is.* 58,8; 60,1). Forma de hifil exprimă ideea de difuzare, de răspândire. Lumina este asociată ideii de izbăvire, celei de cuvânt al mântuirii și persoanei divine. Utilizarea lui de către profetul Isaia are rolul de a oferi cititorului posibilitatea de a identifica aspectul epifanic al slavei.

Kavod – semn al prezenței și mod de revelare a lui Dumnezeu. Dumnezeu, ca ființă spirituală supremă și transcendentă, se descoperă în Vechiul Testament ca realitate personală ce comunică creației Sale semne inteligibile menite să o conducă pe calea restaurării, a

¹² G. GERLEMAN, „חַיָּה”, *Dizionario Teologico dell'Antico Testamento*, vol. 2, col. 475-483.

¹³ J. F. SAWYER, „יָשַׁע”, *Grande Lessico dell'Antico Testamento*, vol. IV, 2004, col. 98-125.

¹⁴ G.M. PORRINO, *Le poids et la gloire*, pp. 29-31.

¹⁵ *Ibidem*, p. 31.

mântuirii. Kavod-ul este, din această perspectivă, un semn al mărturiei prezenței Sale și o lumină călăuzitoare pentru toți cei care acceptă să pășească pe calea Lui. Am arătat, într-o manieră succintă, care sunt derivațiile conceptului de slavă și am remarcat în chip deosebit termenii asociați deoarece am considerat că aceștia reliefează cel mai bine forța comunicativă a caracteristicii epifanice a kavod-ului. Cu toate acestea, „slava” își conservă foarte bine aspectul transcendent, ea cuprinde și nu este cuprinsă, ea cheamă și este chemată, ea se împărtășește și locuiește în creație atunci când este chemată și când este primită în chip metanoic.

O componentă importantă a slavei este cea mesianică, cea mântuitoare, dar slava se împărtășește și îmbracă făptura, de aceea se vorbește în cazul patriarhilor despre slava omului. Este legată de numele lui Dumnezeu, dar în chip plenar ea este *kavod Yahwe*. Tradiția iudaică ulterioară va mai dezvolta un concept menit să exprime slava lui Dumnezeu, pe cel de *šekinah*.

Šekina (שְׁכִינָה) – **despre slava și strălucirea lui Dumnezeu.** Încă dinainte de construirea Cortului Sfânt, a existat un Cort al întâlnirii (*Ieș.* 33, 9-11) în afara taberei. Acesta era locul în care Moise se întâlnea cu Dumnezeu, și, „după ce intra Moise în cort, se pogora un stâlp de nor și se oprea la intrarea cortului și Domnul grăia cu Moise. Și vedea tot poporul stâlpul cel de nor, care stătea la ușa cortului, și se scula tot poporul și se închina fiecare din ușa cortului său.” (*Ieș.* 33, 9-10). Momentul întâlnirii este conceput ca un eveniment, nu ca o stare, în același fel în care era percepută apariția ocazională a slavei în contextul cultic sau judiciar. Spre deosebire de aceasta, în momentul sfințirii Cortului, slava coboară definitiv și pentru a se „sălășlui” (*sakan*, de unde derivă *šekina*) în interiorul taberei (*Ieș.* 40, 34-38)¹⁶.

În literatura rabinică, slava lui Dumnezeu numită *šekina* (שְׁכִינָה) – este considerată a fi o entitate distinctă ca *Memra* (*cuvânt*) sau *Yekara* (*slavă*), o lumină creată de Dumnezeu ca să intermedieze relația Sa cu lumea¹⁷ sau chiar ființa lui Dumnezeu ca manifestare într-o formă distinctă. Autorii targumelor vor face, astfel, distincția între două elemente ale slavei – *kavod* (כְּבוֹד), distingându-le prin doi termeni noi: *šekina* (de la *sakan*, a locui, a sălășlui) înseamnă sălășluirea slavei divine, în timp ce *yekara* este termenul folosit pentru a exprima strălucirea luminoasă sensibilă¹⁸.

Cei doi termeni, *kavod* (כְּבוֹד) și *šekina* (שְׁכִינָה) se află într-o legătură strânsă, ceea ce se poate vedea din echivalentele utilizate în Targumul Ionatan: atunci când *šekina* vine în Sion, *kavod* va fi văzut de tot Israelul¹⁹. *Šekina* este privită ca expresie ce însumează modurile prin care Dumnezeu interacționează cu lumea²⁰, reprezentând: sălășluirea lui Dumnezeu în mijlocul Israelului, atotprezența Sa, prezența Sa proprie sau un substitut al acesteia etc.

¹⁶ Hans Urs VON BALTHASAR, *La Gloire et la Croix*, pp. 45-46.

¹⁷ MAIMONIDES, *Moreh*, I, 28, apud „Shekinah”, în *Jewish Encyclopedia*, pe: <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/13537-shekinah>.

¹⁸ Hans Urs VON BALTHASAR, *La Gloire et la Croix*, p. 51, nota 26.

¹⁹ G. KITTEL, G. W. BROMILEY, G. FRIEDRICH, G. W. BROMILEY & G. FRIEDRICH, Ed., *Theological dictionary of the New Testament*, Eerdmans, Grand Rapids, Michigan, 1964, pp. 233-253.

²⁰ A se vedea FREEDMAN, David N. et alii, *Eerdmans Dictionary of the Bible*, W.B. Eerdmans, Grand Rapids, 2000, p. 507; MYERS, Allen C., *The Eerdmans Bible Dictionary*, Eerdmans, Grand Rapids, 1987, p. 420; PFEIFFER, Charles F. et alii, *The Wycliffe Bible Encyclopedia*, Moody Press, Chicago, 2005, s. „Glory”.

În Talmud²¹ se spune că *šekina* s-a pogorât sau se va pogorî de zece ori pe pământ: în grădina Edenului (*Fc.* 3, 8); la amestecarea limbilor celor din Babel (*Fc.* 9, 5); la distrugerea Sodomei (*Fc.* 11, 7); în rugul aprins care nu se mistuia (*Iș.* 3, 3-6); în Egipt (*Iș.* 3, 8); la Marea Roșie (2 *Rg.* 22, 10); pe Muntele Sinai (*Iș.* 19, 10); în stâlpul de nor (*Nm.* 11, 25); în Templu (*Iz.* 44, 2); și va veni din nou în timpul lui Gog și Magog²² (*Za.* 14, 4). În opinia rabinilor, *Şekina* este prezentă oriunde se află doi bărbați care citesc Tora²³ sau atunci când zece oameni se roagă²⁴. De asemenea, ea este atrasă când se studiază Legea în timpul nopții²⁵, când se citește *Şema*²⁶, în timpul rugăciunii și când se fac fapte de milostenie²⁷, când se arată ospitalitate străinilor²⁸, când se trăiește o viață pașnică în familie²⁹ și când se săvârșesc fapte asemănătoare³⁰.

Păcatele sunt cele care determină depărtarea *Şekinei*. Înainte ca israeliții să păcătuiască, aceasta se afla deasupra fiecărui om³¹. Idolatria, uciderea și alte greșeli asemănătoare au făcut ca slava Domnului să nu rămână pe pământ³². Talmudul menționează faptul că împăratul Adrian a cerut lui Rabi Ieșua ben Anania să i-L arate pe Dumnezeu. Acesta i-a cerut împăratului să privească spre soare. Fără să intuiască ceea ce dorea să-i demonstreze rabinul, împăratul îi răspunde că nu poate. Atunci acesta i-a zis: „Dacă nu poți să privești la unul din supușii lui Dumnezeu, cu atât mai puțin vei putea vedea *Şekina Sa*”³³.

Omul are în sine potența necesară primirii și îmbrăcării slavei, îi mai trebuie doar tăria necesară lucrării actului de conformare a voinței proprii cu voința lui Dumnezeu și atunci se va face părtaș vieții veșnice, adică slavei Sale în care va crește din „slavă în slavă”.

²¹ „Shekinah”, în *Jewish Encyclopedia*, pe: <http://www.jewishencyclopedia.com/articles/13537-shekinah>.

²² *Avot de-Rabi Natan XXXVIII; Exod Raba II; Baba Batra 25a.*

²³ *Avot III, 3.*

²⁴ *Berahot 6a; Avot III, 9.*

²⁵ *Tamid 32b.*

²⁶ *Şabat 57a.*

²⁷ *Baba Batra 22a,10a.*

²⁸ *Şabat 127a; Sanhedrin 103a.*

²⁹ *Sotah 17a.*

³⁰ *Ketubot 111a; Berahot 67a; Sanhedrin 42b.*

³¹ *Sotah 3b.*

³² *Sotah 42b; Berahot 5b, 27b; Şabat 33a; Sanhedrin 106a.*

³³ *Hulin 60a.*